

BIJLAGE 4.5

Bijlages bij belevingsonderzoek voor het rapport 'Voorbij de risico's: keuzes voor een klimaatbestendige leefomgeving'

Centerdata, Mare

31 maart 2026

Beleving van klimaatrisico's in Nederland

Vragenlijst afgenomen in het LISS panel

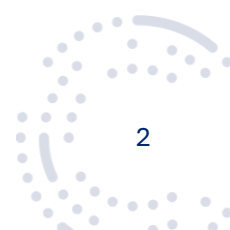
A decorative graphic on the left side of the page, consisting of a series of dark blue dots of varying sizes and two thick, dark blue curved lines that sweep across the space.

Datum	16 mei 2025
Auteur	Natalia Kieruj +31 (0)13 206 3576 natalia.kieruj@centerdata.nl
Versie	1.0
Classificatie	Standaard

© Centerdata, Tilburg, 2025

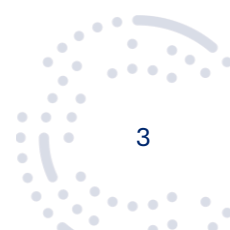
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

1	Projectbeschrijving	4
2	Inleiding	5
3	Codeboek	6
4	Achtergrondvariabelen LISS panel	20

1 Projectbeschrijving

Title: Perception of climate risks in the Netherlands

Data file: L_BelevingKlimaatrisicos2025_1.0p

Funding source(s): ODISSEI; OCW (Domeinplan SSH); Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)

Researcher(s): Frank van Gaalen (PBL); Jarry Porsius (PBL); Astrid Martens (PBL)

Project description: The questionnaire is about the perception of climate risks in the Netherlands.

Sample: Panel members aged 16 years or older, taking into account the distribution of gender, age and education (as similar as possible to the data known to CBS).

Overview of the response:

Selected number of household members:	2,956	(100.0%)
Non-response:	928	(31.4%)
Response:	2,028	(68.6%)
Complete:	1,995	(67.5%)
Incomplete:	33	(1.1%)

Date of data collection: April 2025

Titel: Beleving van klimaatrisico's in Nederland

Databestand: L_BelevingKlimaatrisicos2025_1.0p

Financiering: ODISSEI; OCW (Domeinplan SSH); Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)

Onderzoeker(s): Frank van Gaalen (PBL); Jarry Porsius (PBL); Astrid Martens (PBL)

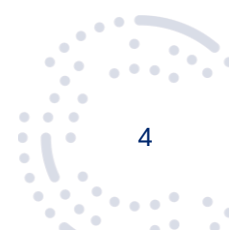
Projectbeschrijving: De vragenlijst gaat over de beleving van klimaatrisico's in Nederland.

Steekproef: Panelleden van 16 jaar of ouder, waarbij rekening is gehouden met de verdeling van geslacht, leeftijd en opleiding (zo veel mogelijk gelijk aan de gegevens die bekend zijn bij CBS).

Responsoverzicht:

Selectie aantal leden huishouden:	2.956	(100,0%)
Nonrespons:	928	(31,4%)
Respons:	2.028	(68,6%)
Compleet:	1.995	(67,5%)
Incompleet:	33	(1,1%)

Datum van dataverzameling: april 2025

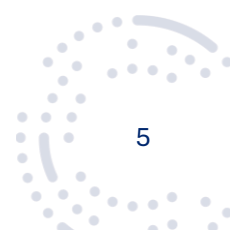
2 Inleiding

In april 2025 is in het LISS panel¹ de vragenlijst “Risico’s van klimaatverandering” afgenomen.

De vragenlijst is voorgelegd aan 2.956 panelleden en 1.995 respondenten vulden de vragenlijst volledig in (responspercentage 67,5%).

¹ Verwijzing naar LISS panel data in tekst:

In this paper we make use of data of the LISS (Longitudinal Internet studies for the Social Sciences) panel administered by Centerdata (Tilburg University, The Netherlands).

3 Codeboek

Dit codeboek beschrijft de vragenlijst zoals deze in het LISS panel is afgenomen.

- De variabelennamen worden vet weergegeven en corresponderen met de namen in de dataset.
- De routing van de vragenlijst wordt boven de variabele vet in het blauw weergegeven.
 - = betekent “is gelijk aan”
 - != betekent “is niet gelijk aan”
 - <= betekent “kleiner of gelijk aan”
 - >= betekent “groter of gelijk aan”
- Als er op een pagina knoppen voor “Ik weet het niet, “Ik wil het niet zeggen” of “Niet van toepassing” stonden, dan wordt dat bovenaan bij “Page” aangegeven (als op de knop geklikt is, wordt de bijbehorende waarde in alle variabelen die op de pagina stonden weggeschreven).
- *text*: antwoordvak; geen limiet aan lengte van het antwoord.
- *string*: antwoordvak waarbij een maximum aantal karakters kan worden ingevoerd (standaard 255).
- *empty*: vraag kan onbeantwoord gelaten worden.
- De range waarbinnen de respondent een antwoord kon geven bij numerieke variabelen is cursief afgebeeld in het codeboek wanneer deze niet zichtbaar was voor de respondent. Wanneer geen grenzen waren gesteld aan de range waarbinnen een antwoord kon vallen, staat dit in het codeboek weergegeven als ‘integer’.
- De zogenoemde ‘fills’ (variabele tekst) worden tussen rechte haken [] weergegeven.
- Variabelen tussen accolades {} maken geen deel uit van de dataset, maar de bijbehorende vragen of teksten waren wel onderdeel van de vragenlijst.

nomem_encr²

Nummer van lid huishouden versleuteld

integer

maandnr

Jaar en maand van de veldwerkperiode

integer

Arandom

Random number: Minimum: 1, Maximum: 2

1. Scenario 1 bij v23, en Scenario 2 bij v24
2. Scenario 2 bij v23, en Scenario 1 bij v24

perm_v1_v12__1 - perm_v1_v12__5

permutation: Elements: 5

perm_v1_v12__1 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 1 bij vragen v1 - v12?

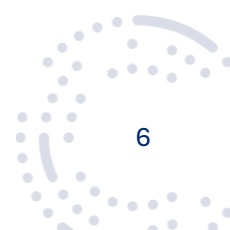
perm_v1_v12__2 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 2 bij vragen v1 - v12?

perm_v1_v12__3 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 3 bij vragen v1 - v12?

perm_v1_v12__4 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 4 bij vragen v1 - v12?

perm_v1_v12__5 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 5 bij vragen v1 - v12?

² Gebruik *nomem_encr* als key variable bij het mergen van de data met die van andere LISS panel studies uit het LISS Data Archive: <https://www.dataarchive.lissdata.nl>

1. Ik geloof dat klimaatverandering bestaat.
2. De voornaamste oorzaak van klimaatverandering is menselijk handelen.
3. Klimaatverandering zal serieuze negatieve gevolgen hebben.
4. Mijn lokale omgeving zal beïnvloed worden door klimaatverandering.
5. Het zal nog lang duren voordat de gevolgen van klimaatverandering voelbaar worden.

perm_v20v21_1__1 - perm_v20v21_1__12

permutation: Elements: 12

perm_v20v21_1__1 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 1 bij vragen v20a - v20k en v21a - v21k?

perm_v20v21_1__2 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 2 bij vragen v20a - v20k en v21a - v21k?

perm_v20v21_1__3 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 3 bij vragen v20a - v20k en v21a - v21k?

perm_v20v21_1__4 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 4 bij vragen v20a - v20k en v21a - v21k?

perm_v20v21_1__5 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 5 bij vragen v20a - v20k en v21a - v21k?

perm_v20v21_1__6 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 6 bij vragen v20a - v20k en v21a - v21k?

perm_v20v21_1__7 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 7 bij vragen v20a - v20k en v21a - v21k?

perm_v20v21_1__8 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 8 bij vragen v20a - v20k en v21a - v21k?

perm_v20v21_1__9 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 9 bij vragen v20a - v20k en v21a - v21k?

perm_v20v21_1__10 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 10 bij vragen v20a - v20k en v21a - v21k?

perm_v20v21_1__11 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 11 bij vragen v20a - v20k en v21a - v21k?

perm_v20v21_1__12 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 12 bij vragen v20a - v20k en v21a - v21k?

1. [Als/Dat] drinkwater duurder wordt als gevolg van warmte en droogte.
2. [Als/Dat] mensen, gebouwen of natuur getroffen worden door overstromingen van de zee of van rivieren.
3. [Als/Dat] huizenprijzen omlaag gaan door een toenemende kans op overstromingen.
4. [Als/Dat] er minder plekken zijn om woningen te bouwen door een stijgende zeespiegel.
5. [Als/Dat] mensen, gebouwen of natuur getroffen worden door wateroverlast na extreme regenbuien.
6. [Als/Dat] we te maken krijgen met langere reistijden op de weg en het spoor als gevolg van extreem weer ([...])
7. [Als/Dat] voedsel duurder wordt door mislukte oogsten als gevolg van extreem weer (droogte, extreme buien).
8. [Als/Dat] er schade aan funderingen van gebouwen komt door droogte.
9. [Als/Dat] schepen minder lading kunnen vervoeren en locaties niet kunnen bereiken door droogte.
10. [Als/Dat] planten en dieren moeilijk kunnen overleven door droogte en overstromingen.
11. [Als/Dat] mensen, gebouwen of natuur getroffen worden door natuurbranden tijdens hitte en droogte.
12. [Als/Dat] archeologische vondsten verloren gaan door droogte.

perm_v20v21_2__1 - perm_v20v21_2__11

permutation: Elements: 11

perm_v20v21_2__1 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 1 bij vragen v20l - v20v en v21l - v21v?

perm_v20v21_2_2 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 2 bij vragen v20l - v20v en v21l - v21v?

perm_v20v21_2_3 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 3 bij vragen v20l - v20v en v21l - v21v?

perm_v20v21_2_4 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 4 bij vragen v20l - v20v en v21l - v21v?

perm_v20v21_2_5 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 5 bij vragen v20l - v20v en v21l - v21v?

perm_v20v21_2_6 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 6 bij vragen v20l - v20v en v21l - v21v?

perm_v20v21_2_7 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 7 bij vragen v20l - v20v en v21l - v21v?

perm_v20v21_2_8 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 8 bij vragen v20l - v20v en v21l - v21v?

perm_v20v21_2_9 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 9 bij vragen v20l - v20v en v21l - v21v?

perm_v20v21_2_10 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 10 bij vragen v20l - v20v en v21l - v21v?

perm_v20v21_2_11 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 11 bij vragen v20l - v20v en v21l - v21v?

1. [Als/Dat] historische gebouwen en landschappen verloren gaan door droogte of een stijgende zeespiegel.
2. [Als/Dat] mensen getroffen worden door ziekten en allergieën door toenemende temperaturen.
3. [Als/Dat] mensen overlijden door hittegolven.
4. [Als/Dat] mensen psychische problemen krijgen door natuurrampen als gevolg van klimaatverandering.
5. [Als/Dat] mensen last hebben van zorgen over de gevolgen van klimaatverandering.
6. [Als/Dat] mensen slechter slapen en oncomfortabel zijn vanwege extreme hitte.
7. [Als/Dat] traditionele vakantiebestemmingen minder aantrekkelijk worden door extreem weer ([...]).
8. [Als/Dat] meer mensen naar Nederland emigreren vanwege de gevolgen van klimaatverandering in hun eigen land.
9. [Als/Dat] er spanning ontstaat tussen groepen mensen in de samenleving door verschillende meningen over [...].
10. [Als/Dat] er overlast van dieren (bijv. ratten) en planten komt door toenemende temperaturen of wateroverlast.
11. [Als/Dat] er chaos in het land ontstaat door de gevolgen van klimaatverandering.

perm_extra__1 - perm_extra__6

permutation: Elements: 6

perm_extra__1 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 1 bij vragen extra1 – extra6?

perm_extra__2 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 2 bij vragen extra1 – extra6?

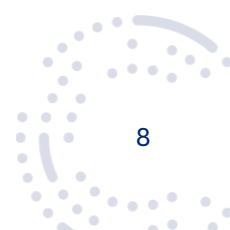
perm_extra__3 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 3 bij vragen extra1 – extra6?

perm_extra__4 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 4 bij vragen extra1 – extra6?

perm_extra__5 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 5 bij vragen extra1 – extra6?

perm_extra__6 Permutatie variabele: Welke uitspraak werd getoond op rij 6 bij vragen extra1 – extra6?

1. De overheid moet meer geld uitgeven om zo goed mogelijk voorbereid te zijn op het veranderende klimaat.

2. We moeten schade door klimaatverandering soms gewoon accepteren.
3. Ik vind dat maatregelen tegen de gevolgen van klimaatverandering niet te ingrijpend mogen zijn.
4. Als het nodig is, vind ik dat de overheid Nederlanders mag verplichten om op andere plekken te gaan wonen [...].
5. Ik vind het aanvaardbaar als het risico op schade in Nederland door klimaatverandering in de toekomst stijgt.
6. Ik vind dat Nederland ervoor moet zorgen dat toekomstige generaties niet meer risico's lopen dan nu.

Page 1

all respondents

{intro}

In deze vragenlijst vragen we naar uw mening over risico's van klimaatverandering.

Answer type: None

Page 2

De vragen v1-v12 werden in willekeurige volgorde getoond (zie perm_v1_v12__1 - perm_v1_v12__5).
In de dataset is de volgorde teruggezet naar de oorspronkelijke volgorde.

all respondents

v1 - v12

De volgende uitspraken gaan over **uw mening** over klimaatverandering in het algemeen.

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

v1 Ik geloof dat klimaatverandering bestaat.

v5 De voornaamste oorzaak van klimaatverandering is menselijk handelen.

v7 Klimaatverandering zal serieuze negatieve gevolgen hebben.

v9 Mijn lokale omgeving zal beïnvloed worden door klimaatverandering.

v12 Het zal nog lang duren voordat de gevolgen van klimaatverandering voelbaar worden.

Categories:

1. Helemaal mee oneens
2. Mee oneens
3. Een beetje mee oneens
4. Neutraal
5. Een beetje mee eens
6. Mee eens
7. Helemaal mee eens

Page 3

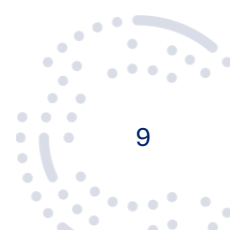
all respondents

v14a - v14c

Hoe groot of klein schat u het risico in van klimaatverandering voor elk van de volgende groepen?

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

v14a U en uw familie

v14b Nederland als geheel

v14c Mensen in ontwikkelingslanden

Categories:

1. Zeer klein
2. Redelijk klein
3. Niet klein/niet groot
4. Redelijk groot
5. Zeer groot

Page 4

all respondents

v15b

In hoeverre maakt u zich zorgen over de gevolgen van klimaatverandering voor u zelf?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Geen zorgen
2. Een beetje zorgen
3. Veel zorgen

Page 5

all respondents

v17

Wanneer denkt u dat Nederland de gevolgen van klimaatverandering gaat voelen?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. We voelen de eerste gevolgen nu al
2. Binnen nu en 10 jaar
3. Binnen 10 en 25 jaar
4. Binnen 25 en 50 jaar
5. Binnen 50 en 100 jaar
6. Pas over meer dan 100 jaar
7. Nooit

Page 6

all respondents

{intro2}

De volgende vragen gaan over wat u denkt dat er in de toekomst in Nederland zou kunnen gebeuren.

Answer type: None

Page 7

all respondents

v18a - v18d

Hoe waarschijnlijk of onwaarschijnlijk denkt u dat het is dat het volgende in 2050 vaker zal voorkomen in Nederland? Ook als u het niet zeker weet zijn we geïnteresseerd in uw mening.

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

v18a Hete zomers

v18b Droge zomers

v18c Zware regen- of hagelbuien

v18d Stijging van de zeespiegel

Categories:

1. Zeer onwaarschijnlijk
2. Onwaarschijnlijk
3. Mogelijk
4. Waarschijnlijk
5. Zeer waarschijnlijk

Page 8

all respondents

v19a - v19d

Hoe erg zou u het vinden als het volgende in 2050 in Nederland vaker zal voorkomen?

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

v19a Hete zomers

v19b Droge zomers

v19c Zware regen- of hagelbuien

v19d Stijging van de zeespiegel

Categories:

1. Helemaal niet erg
2. Beetje erg
3. Erg
4. Heel erg
5. Verschrikkelijk erg

Page 9

De vragen v20a-v20k werden in willekeurige volgorde getoond (zie perm_v20v21_1__1 - perm_v20v21_1__12). In de dataset is de volgorde teruggezet naar de oorspronkelijke volgorde.

all respondents

v20a - v20k

Verschillende mensen en organisaties hebben voorspellingen gedaan over wat er wel of niet zou kunnen gebeuren als gevolg van veranderingen in ons klimaat.

Hoe erg zou u het vinden als de volgende dingen vaker zouden gebeuren in Nederland?

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

v20a Als drinkwater duurder wordt als gevolg van warmte en droogte.

v20b Als mensen, gebouwen of natuur getroffen worden door overstromingen van de zee of van rivieren.

v20c Als huizenprijzen omlaag gaan door een toenemende kans op overstromingen.

v20w Als er minder plekken zijn om woningen te bouwen door een stijgende zeespiegel.

v20d Als mensen, gebouwen of natuur getroffen worden door wateroverlast na extreme regenbuien.

v20e Als we te maken krijgen met langere reistijden op de weg en het spoor als gevolg van extreem weer (hittegolven, extreme buien)

v20f Als voedsel duurder wordt door mislukte oogsten als gevolg van extreem weer (droogte, extreme buien).

v20g Als er schade aan funderingen [?]³ van gebouwen komt door droogte.

v20h Als schepen minder lading kunnen vervoeren en locaties niet kunnen bereiken door droogte.

v20i Als planten en dieren moeilijk kunnen overleven door droogte en overstromingen.

v20j Als mensen, gebouwen of natuur getroffen worden door natuurbranden tijdens hitte en droogte.

v20k Als archeologische vondsten [?]⁴ verloren gaan door droogte.

Categories:

1. Helemaal niet erg
2. Beetje erg
3. Erg
4. Heel erg
5. Verschrikkelijk erg

Page 10

De vragen v20l-v20v werden in willekeurige volgorde getoond (zie perm_v20v21_2__1 - perm_v20v21_2__11). In de dataset is de volgorde teruggezet naar de oorspronkelijke volgorde.

all respondents

v20l - v20v

Hoe erg zou u het vinden als de volgende dingen vaker zouden gebeuren in Nederland?

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

v20l Als historische gebouwen en landschappen verloren gaan door droogte of een stijgende zeespiegel.

v20m Als mensen getroffen worden door ziekten en allergieën [?]⁵ door toenemende temperaturen.

v20n Als mensen overlijden door hittegolven.

³ Mouseover: Een fundering is de basis waarop een gebouw steunt. Bij droogte daalt het grondwater waardoor de fundering wordt aangetast. Daardoor kan een gebouw scheef komen te staan.

⁴ Mouseover: Archeologische vondsten zijn sporen uit het verleden die iets vertellen over onze geschiedenis.

⁵ Mouseover: Denk aan ziekten die worden overgebracht door teken of muggen (die makkelijker overleven), en aan allergieën zoals hooikoorts (door een langer groeiseizoen en andere soorten).

v20o Als mensen psychische problemen krijgen door natuurrampen als gevolg van klimaatverandering.

v20p Als mensen last hebben van zorgen over de gevolgen van klimaatverandering.

v20q Als mensen slechter slapen en oncomfortabel zijn vanwege extreme hitte.

v20r Als traditionele vakantiebestemmingen minder aantrekkelijk worden door extreem weer (hoge temperaturen, extreme buien).

v20s Als meer mensen naar Nederland emigreren vanwege de gevolgen van klimaatverandering in hun eigen land.

v20t Als er spanning ontstaat tussen groepen mensen in de samenleving door verschillende meningen over klimaatverandering en maatregelen.

v20u Als er overlast van dieren (bijv. ratten) en planten komt door toenemende temperaturen of wateroverlast.

v20v Als er chaos⁶ in het land ontstaat door de gevolgen van klimaatverandering.

Categories:

1. Helemaal niet erg
2. Beetje erg
3. Erg
4. Heel erg
5. Verschrikkelijk erg

Page 11

De vragen v21a-v21k werden in willekeurige volgorde getoond (zie perm_v20v21_1__1 - perm_v20v21_1__12). In de dataset is de volgorde teruggezet naar de oorspronkelijke volgorde.

all respondents

v21a - v21k

Nu zijn we geïnteresseerd in uw eigen mening over de waarschijnlijkheid dat deze dingen wel of niet zullen gebeuren in Nederland als gevolg van klimaatverandering.

Hoe waarschijnlijk of onwaarschijnlijk vindt u het dat de volgende dingen in 2050 vaker zullen gebeuren in Nederland? Zelfs als u het niet zeker weet, antwoord dan zo goed mogelijk en geef uw algemene indruk.

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

v21a Dat drinkwater duurder wordt als gevolg van warmte en droogte.

v21b Dat mensen, gebouwen of natuur getroffen worden door overstromingen van de zee of van rivieren.

v21c Dat huizenprijzen omlaag gaan door een toenemende kans op overstromingen.

v21w Dat er minder plekken zijn om woningen te bouwen door een stijgende zeespiegel.

v21d Dat mensen, gebouwen of natuur getroffen worden door wateroverlast na extreme regenbuien.

v21e Dat we te maken krijgen met langere reistijden op de weg en het spoor als gevolg van extreem weer (hittegolven, extreme buien)

v21f Dat voedsel duurder wordt door mislukte oogsten als gevolg van extreem weer (droogte, extreme buien).

⁶ Mouseover: Bij voorbeeld door het veelvuldig of langdurig uitvallen van elektriciteit of ziekenhuizen die onbereikbaar worden.

v21g Dat er schade aan funderingen ⁷ van gebouwen komt door droogte.

v21h Dat schepen minder lading kunnen vervoeren en locaties niet kunnen bereiken door droogte.

v21i Dat planten en dieren moeilijk kunnen overleven door droogte en overstromingen.

v21j Dat mensen, gebouwen of natuur getroffen worden door natuurbranden tijdens hitte en droogte.

v21k Dat archeologische vondsten ⁸ verloren gaan door droogte.

Categories:

1. Zeer onwaarschijnlijk
2. Onwaarschijnlijk
3. Mogelijk
4. Waarschijnlijk
5. Zeer waarschijnlijk

Page 12

De vragen v21l-v21v werden in willekeurige volgorde getoond (zie perm_v20v21_2__1 - perm_v20v21_2__11). In de dataset is de volgorde teruggezet naar de oorspronkelijke volgorde.

all respondents

v21l - v21v

Hoe waarschijnlijk of onwaarschijnlijk vindt u het dat de volgende dingen in 2050 vaker zullen gebeuren in Nederland? Zelfs als u het niet zeker weet, antwoord dan zo goed mogelijk en geef uw algemene indruk.

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

v21l Dat historische gebouwen en landschappen verloren gaan door droogte of een stijgende zeespiegel.

v21m Dat mensen getroffen worden door ziekten en allergieën ⁹ door toenemende temperaturen.

v21n Dat mensen overlijden door hittegolven.

v21o Dat mensen psychische problemen krijgen door natuurrampen als gevolg van klimaatverandering.

v21p Dat mensen last hebben van zorgen over de gevolgen van klimaatverandering.

v21q Dat mensen slechter slapen en oncomfortabel zijn vanwege extreme hitte.

v21r Dat traditionele vakantiebestemmingen minder aantrekkelijk worden door extreem weer (hoge temperaturen, extreme buien).

v21s Dat meer mensen naar Nederland emigreren vanwege de gevolgen van klimaatverandering in hun eigen land.

v21t Dat er spanning ontstaat tussen groepen mensen in de samenleving door verschillende meningen over klimaatverandering en maatregelen.

v21u Dat er overlast van dieren (bijv. ratten) en planten komt door toenemende temperaturen of wateroverlast.

⁷ Mouseover: Een fundering is de basis waarop een gebouw steunt. Bij droogte daalt het grondwater waardoor de fundering wordt aangetast. Daardoor kan een gebouw scheef komen te staan.

⁸ Mouseover: Archeologische vondsten zijn sporen uit het verleden die iets vertellen over onze geschiedenis.

⁹ Mouseover: Denk aan ziekten die worden overgebracht door teken of muggen (die makkelijker overleven), en aan allergieën zoals hooikoorts (door een langer groeiseizoen en andere soorten).

v21v Dat er chaos ¹⁰ in het land ontstaat door de gevolgen van klimaatverandering.

Categories:

1. Zeer onwaarschijnlijk
2. Onwaarschijnlijk
3. Mogelijk
4. Waarschijnlijk
5. Zeer waarschijnlijk

Page 13

all respondents

v22

Sommige mensen vinden dat de Nederlandse overheid zich alleen moet richten op het aanpakken van de oorzaken van klimaatverandering. Anderen vinden dat de Nederlandse overheid zich juist alleen moet richten op het voorbereiden op de gevolgen van klimaatverandering. Ook zijn er mensen die vinden dat de Nederlandse overheid zich op beiden moet richten (in meer of mindere mate).

Wat vindt u dat de Nederlandse overheid moet doen als het gaat om klimaatverandering en de mogelijke gevolgen voor Nederland?

De Nederlandse overheid moet gericht zijn op...

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. ...alleen de aanpak van oorzaken
2. ...vooral de aanpak van oorzaken, en ook een beetje op voorbereiden op gevolgen
3. ...zowel de aanpak van oorzaken als het voorbereiden op gevolgen
4. ...vooral het voorbereiden op gevolgen, en ook een beetje op de aanpak van oorzaken
5. ...alleen het voorbereiden op gevolgen

¹⁰ Mouseover: Bij voorbeeld door het veelvuldig of langdurig uitvallen van elektriciteit of ziekenhuizen die onbereikbaar worden.

De scenario's in de vragen v23-v24 werden in willekeurige volgorde getoond (zie Arandom). In de dataset is de volgorde teruggezet naar de oorspronkelijke volgorde.

all respondents

v23

Om inwoners van Nederland te beschermen tegen de mogelijke gevolgen van klimaatverandering kunnen verschillende keuzes gemaakt worden. U ziet hieronder een beschrijving van hoe deze keuzes gemaakt kunnen worden.

Scenario 1

We zetten vooral technische maatregelen in om de effecten van klimaatverandering, zoals hitte, droogte, of wateroverlast te verkleinen. Dat zijn maatregelen die meestal weinig extra ruimte zullen innemen, zoals dijken ophogen tegen overstromingen, airco's plaatsen tegen hitte, of meer sproeien in de landbouw tegen droogte.

Het voordeel van dit soort maatregelen is dat ze niet voor grote veranderingen in de samenleving zorgen. Zo kunnen we op allerlei plekken huizen blijven bouwen, en hoeven mensen en bedrijven zich maar beperkt aan te passen.

Een nadeel is dat deze maatregelen maar tot op zekere hoogte bescherming kunnen bieden. Daarnaast dragen airco's bijvoorbeeld ook bij aan meer klimaatverandering, en kan extra sproeien het watertekort vergroten.

Hoe aanvaardbaar vindt u het als de overheid op deze manier beslissingen zou nemen? Denkt u daarbij aan wat het beste is voor iedereen.

Answer type: Radio buttons

Layout: horizontal

Categories:

1. Volledig onaanvaardbaar
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
11. Volledig aanvaardbaar

all respondents

v24

Hieronder staat een andere beschrijving van hoe keuzes gemaakt kunnen worden.

Scenario 2

We zetten vooral ruimtelijke maatregelen in om de effecten van klimaatverandering, zoals hitte droogte, of wateroverlast te verkleinen. Dat zijn maatregelen die soms veel extra ruimte zullen innemen. Ook kijken we goed welke activiteiten (zoals huizen bouwen of landbouw) passen bij een gebied en de effecten van klimaatverandering die we daar verwachten. Zo reserveren we extra ruimte voor rivieren, leggen we extra groen aan in stedelijke gebieden, en telen we gewassen die goed tegen droogte kunnen.

Het voordeel van deze maatregelen is dat ze grote bescherming kunnen bieden tegen de gevolgen van klimaatverandering. Bovendien zorgen deze maatregelen niet voor een verergering van klimaatverandering of de gevolgen daarvan, en zijn ze goed voor de natuur.

Een nadeel is dat deze maatregelen vragen om grote veranderingen in de samenleving. Zo kunnen we niet meer overal huizen bouwen, en zal er veel veranderen voor mensen en bedrijven.

Hoe aanvaardbaar vindt u het als de overheid op deze manier beslissingen zou nemen? Denkt u daarbij aan wat het beste is voor iedereen.

Answer type: Radio buttons

Layout: horizontal

Categories:

1. Volledig onaanvaardbaar
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
11. Volledig aanvaardbaar

De vragen extra1-extra6 werden in willekeurige volgorde getoond (zie perm_extra__1 - perm_extra__6). In de dataset is de volgorde teruggezet naar de oorspronkelijke volgorde.

all respondents

extra1 – extra6

De volgende uitspraken gaan over uw mening over wat Nederland moet doen als het gaat om de gevolgen van klimaatverandering.

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

extra1 De overheid moet meer geld uitgeven om zo goed mogelijk voorbereid te zijn op het veranderende klimaat.

extra2 We moeten schade door klimaatverandering soms gewoon accepteren.

extra3 Ik vind dat maatregelen tegen de gevolgen van klimaatverandering niet te ingrijpend mogen zijn.

extra4 Als het nodig is, vind ik dat de overheid Nederlanders mag verplichten om op andere plekken te gaan wonen om beter beschermd te zijn tegen de gevolgen van klimaatverandering.

extra5 Ik vind het aanvaardbaar als het risico op schade in Nederland door klimaatverandering in de toekomst stijgt.

extra6 Ik vind dat Nederland ervoor moet zorgen dat toekomstige generaties niet meer risico's lopen dan nu.

Categories:

1. Helemaal mee oneens
2. Mee oneens
3. Een beetje mee oneens
4. Neutraal
5. Een beetje mee eens
6. Mee eens
7. Helemaal mee eens

Page 17

all respondents

eva2t1 – eva2t5

NB: Maakt u alstublieft de vragenlijst af totdat u weer bij het beginscherm komt. Pas dan registreert het systeem de vragenlijst als **volledig** ingevuld.

Tot slot. Wat vond u van deze vragenlijst:

Question type: Table

Answer type: Radio buttons

Sub-questions:

eva2t1 Vond u het moeilijk om de vragen te beantwoorden?

eva2t2 Vond u de vragen duidelijk?

eva2t3 Heeft de vragenlijst u aan het denken gezet?

eva2t4 Vond u het onderwerp interessant?

eva2t5 Vond u het plezierig om de vragen in te vullen?

Categories:

1. 1 Beslist niet
2. 2
3. 3
4. 4
5. 5 Beslist wel

all respondents

opm

Hebt u nog opmerkingen over deze vragenlijst?

Answer type: Radio buttons

Categories:

1. Ja
2. Nee

evaopm

U kunt uw opmerking hieronder invullen.

Question type: Dependent question attached to code 1 of question "opm"

Answer type: Text

DatumB

Datum begin vragenlijst
string

TijdB

Tijd begin vragenlijst
string

DatumE

Datum einde vragenlijst
string

TijdE

Tijd einde vragenlijst
string

berekende variabele

duur

Duur vragenlijst in seconden
integer

4 Achtergrondvariabelen LISS panel

Dit codeboek beschrijft de algemene achtergrondvariabelen van de huishoudens in het LISS panel. De variabelennamen worden **vet** weergegeven en corresponderen met de namen in de dataset.

nohouse_encr Nummer van huishouden versleuteld

geslacht Geslacht
1. Man
2. Vrouw
3. Anders¹¹

positie Positie in het huishouden
1. Huishoudhoofd¹²
2. Gehuwde partner
3. Ongehuwde partner
4. (Schoon)ouder
5. Kind dat thuis woont
6. Huisgenoot
7. Familielid of kostganger
9. Onbekend (missing)

gebjaar Geboortejaar
1900..*heden*

leeftijd Leeftijd van lid huishouden
integer

lftdcat Leeftijd in categorieën
1. 14 jaar en jonger
2. 15 - 24 jaar
3. 25 - 34 jaar
4. 35 - 44 jaar
5. 45 - 54 jaar
6. 55 - 64 jaar
7. 65 jaar en ouder

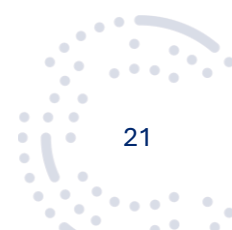
¹¹ Sinds februari 2022 is antwoordcategorie 3 toegevoegd.

¹² Het huishoudhoofd is degene op wiens naam het huur- of koopcontract van de woning staat. Als dat contract op meerdere namen staat, is het huishoudhoofd degene die het hoogste inkomen heeft.

lftdhhh	Leeftijd van het huishoudhoofd <i>integer</i>
aantalhh	Aantal leden in het huishouden 1. Eén persoon 2. Twee personen 3. Drie personen 4. Vier personen 5. Vijf personen 6. Zes personen 7. Zeven personen 8. Acht personen 9. Negen personen of meer
aantalki	Aantal thuiswonende kinderen in het huishouden, kinderen van het huishoudhoofd of zijn/haar partner 0. Geen 1. Eén kind 2. Twee kinderen 3. Drie kinderen 4. Vier kinderen 5. Vijf kinderen 6. Zes kinderen 7. Zeven kinderen 8. Acht kinderen 9. Negen kinderen of meer
partner	Het huishoudhoofd woont samen met een partner (gehuwd of ongehuwd) 0. Nee 1. Ja
burgstat	Burgerlijke staat 1. Gehuwd 2. Gescheiden van tafel en bed 3. Gescheiden 4. Weduwe of weduwnaar 5. Nooit getrouwd
woonvorm	Woonvorm huishouden 1. Alleenstaande 2. (On)gehuwd samenwonend, zonder kind(eren) 3. (On)gehuwd samenwonend, met kind(eren) 4. Alleenstaande, met kind(eren) 5. Anders

woning	Soort woning waarin het huishouden woont 1. Koopwoning 2. Huurwoning 3. Woning in onderhuur 4. Gratis woning 9. Onbekend (missing)
sted	Stedelijkheid woonplaats 1. Zeer sterk stedelijk 2. Sterk stedelijk 3. Matig stedelijk 4. Weinig stedelijk 5. Niet stedelijk <i>Stedelijkheid: Omgevingsadressendichtheid per km²</i> <i>zeer sterk 2.500 of meer</i> <i>sterk 1.500 tot 2.500</i> <i>matig 1.000 tot 1.500</i> <i>weinig 500 tot 1.000</i> <i>niet minder dan 500</i>
belbezig	Belangrijkste bezigheid 1. Verricht betaald werk in loondienst 2. Werkt of is meewerkend in gezins- of familiebedrijf 3. Is vrije beroepsbeoefenaar, freelancer of zelfstandige 4. Zoekt werk na verlies werkkring 5. Zoekt voor het eerst werk 6. Vrijgesteld van werkzoeken na verlies van werkkring 7. Gaat naar school of studeert 8. Verzorgt de huishouding 9. Is met pensioen (vervroegd, AOW of VUT) 10. Is (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt 11. Verricht onbetaald werk met behoud van uitkering 12. Verricht vrijwilligerswerk 13. Doet iets anders 14. Is te jong, heeft nog geen bezigheden

brutoink	Persoonlijk bruto maandinkomen in euro's ¹³ <i>integer</i> -13. Weet ik niet -15. Onbekend (missing)
brutoink_f	Persoonlijk bruto maandinkomen in euro's, geïmputeerd <i>integer</i> <i>Gegevens variabele beschikbaar vanaf juli 2008. Bijgeschat op basis van netinc of nettocat indien bruto inkomen niet ingevuld. Zie voor meer informatie op onze website: 'Imputation income LISS until sept 2011.pdf', Klaas de Vos, 2008. Vanaf september 2011 zie bestand: 'imputation income LISS from sept 2011.pdf, Klaas de Vos, 2011.</i>
nettoink	Persoonlijk netto maandinkomen in euro's <i>integer</i> -13. Weet ik niet -14. Dat wil ik niet zeggen -15. Onbekend (missing) <i>Indien de respondent geen antwoord gaf op deze vraag, werd het inkomen alsnog in categorieën gevraagd (nettocat) en het gemiddelde van de aangegeven categorie geïmputeerd in nettoink. Vanaf juli 2008 is ook de variabele netinc, exclusief het gemiddelde van nettocat, beschikbaar.</i>
netinc	Persoonlijk netto maandinkomen in euro's (beschikbaar vanaf juli 2008) <i>integer</i> -13. Weet ik niet -15. Onbekend (missing)

¹³ Omdat niet iedereen even graag wil dat Centerdata beschikt over zijn/haar inkomen, kan een 0 (nul) twee verschillende dingen betekenen: (1) dat er inderdaad geen inkomen is; en (2) dat een panellid een 0 (nul) heeft ingevuld omdat hij/zij het inkomen niet weet of dat hij/zij niet wil dat we over het inkomen beschikken. In het tweede geval zouden panelleden aan moeten geven dat zij het inkomen niet weten (-13). Helaas doen niet alle panelleden dit, er zijn en blijven panelleden die een 0 (nul) invullen, terwijl ze wel inkomen hebben. Het is echter onmogelijk te achterhalen wie dat zijn.

nettoink_f Persoonlijk netto maandinkomen in euro's, geïmputeerd (beschikbaar vanaf juli 2008)
integer

Bijgeschat op basis van brutoink indien netto inkomen niet ingevuld. Zie voor meer informatie op onze website: 'Imputation income LISS until sept 2011.pdf', Klaas de Vos, 2008. Vanaf september 2011 zie bestand: 'imputation income LISS from sept 2011.pdf', Klaas de Vos, 2011.

brutocat Persoonlijk bruto maandinkomen in categorieën

0. Geen inkomen
1. EUR 500 of minder
2. EUR 501 t/m EUR 1000
3. EUR 1001 t/m EUR 1500
4. EUR 1501 t/m EUR 2000
5. EUR 2001 t/m EUR 2500
6. EUR 2501 t/m EUR 3000
7. EUR 3001 t/m EUR 3500
8. EUR 3501 t/m EUR 4000
9. EUR 4001 t/m EUR 4500
10. EUR 4501 t/m EUR 5000
11. EUR 5001 t/m EUR 7500
12. Meer dan EUR 7500
13. Weet ik niet

nettocat Persoonlijk netto maandinkomen in categorieën

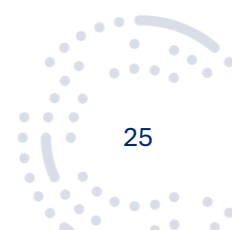
0. Geen inkomen
1. EUR 500 of minder
2. EUR 501 t/m EUR 1000
3. EUR 1001 t/m EUR 1500
4. EUR 1501 t/m EUR 2000
5. EUR 2001 t/m EUR 2500
6. EUR 2501 t/m EUR 3000
7. EUR 3001 t/m EUR 3500
8. EUR 3501 t/m EUR 4000
9. EUR 4001 t/m EUR 4500
10. EUR 4501 t/m EUR 5000
11. EUR 5001 t/m EUR 7500
12. Meer dan EUR 7500
13. Dat weet ik echt niet
14. Dat wil ik niet zeggen

brutohh_f	Bruto maandinkomen huishouden in euro's <i>integer</i> <i>Geïmputeerde maandinkomens (brutoink_f) van alle huishoudleden bij elkaar opgeteld.</i>
nettohh_f	Netto maandinkomen huishouden in euro's <i>integer</i> <i>Geïmputeerde maandinkomens (nettoink_f) van alle huishoudleden bij elkaar opgeteld.</i>
oplzon	Hoogste opleiding ongeacht diploma 1. basisonderwijs 2. vmbo 3. havo/vwo 4. mbo 5. hbo 6. wo 7. anders 8. Nog geen onderwijs afgerond ¹⁴ 9. (Nog) geen onderwijs (gevolgd)
oplmet	Hoogste opleiding met diploma 1. basisonderwijs 2. vmbo 3. havo/vwo 4. mbo 5. hbo 6. wo 7. anders 8. (Nog) geen onderwijs afgerond 9. Volgt nog geen onderwijs ¹⁴

¹⁴ Sinds december 2008 zijn de antwoordcategorieën 8 en 9 gewijzigd. Bij de vraag 'oplzon' wordt categorie 8 en bij 'oplmet' categorie 9 niet meer aangeboden als antwoordmogelijkheid. De codes blijven ongewijzigd.

oplcat

Opleiding in CBS-categorieën

1. basisonderwijs
2. vmbo
3. havo/vwo
4. mbo
5. hbo
6. wo

Centerdata
Postbus 90153
5000 LE Tilburg

Contactpersoon
Natalia Kieruj
+31 (0)13 206 3576
natalia.kieruj@centerdata.nl

www.centerdata.nl

Beleving klimaatrisico's in Nederland

Cognitieve interviews in het LISS panel

In opdracht van Planbureau voor de Leefomgeving

Datum	21 maart 2025
Auteurs	Jemay Bharos Natalia Kieruj
Versie	1.0
Classificatie	gevoelig (commercieel vertrouwelijk)

Uitgave

Centerdata
info@centerdata.nl
www.centerdata.nl

Contact

Natalia Kieruj
natalia.kieruj@centerdata.nl

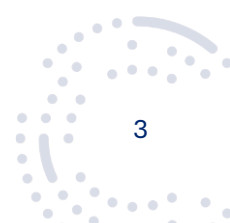
© Centerdata, Tilburg, 2025

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Inleiding	4
1 Leesbaarheid en begrijpelijkheid	5
1.1 Leesbaarheid van de items	5
1.2 Begrijpelijkheid van de items	5
2 Resultaten van de cognitieve interviews	6
2.1 Algemene opmerkingen	6
2.1.1 Vragen die niet goed gelezen of verschillend geïnterpreteerd werden	6
2.1.2 Vragen die lastig bevonden werden	7
2.1.3 Overige opmerkingen van panelleden	10
2.1.4 Vragen die onduidelijke termen bevatten	11
2.1.5 Invulplezier en invulervaring	13

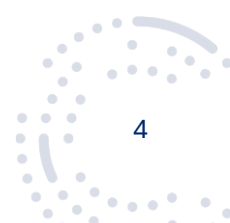

Inleiding

Centerdata zal in opdracht van Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) een vragenlijst over de beleving van klimaatrisico's in Nederland afnemen in het LISS panel. Het PBL wil de vragenlijst graag eerst testen onder een kleine groep LISS panelleden door middel van cognitieve interviews. Deze interviews hebben als doel een beter inzicht te krijgen in de ervaringen van de panelleden tijdens het invullen van de vragenlijst. De resultaten en opgedane inzichten van de cognitieve interviews zijn opgenomen in dit rapport en kunnen worden gebruikt om de vragenlijst te verbeteren.

In de periode van 3 tot en met 12 maart 2025 zijn in totaal tien cognitieve interviews afgenomen met LISS panelleden. Vier van de panelleden waren laagopgeleid (basisonderwijs), drie waren middelbaar opgeleid (mbo), en 3 waren hoogopgeleid (hbo, wo). De panelleden waren verder zoveel mogelijk verdeeld over de variabelen leeftijd en geslacht. De interviews werden telefonisch of via een videobelgesprek afgenomen en de vergoeding van de panelleden bedroeg 25 euro.

Tijdens de interviews werd aan panelleden gevraagd om alle vragen hardop te lezen en vervolgens de onderzoeker van Centerdata mee te nemen in het denkproces bij het beantwoorden van de vragenlijst. Aan de hand van het hardop voorlezen en de opmerkingen vanuit het panellid, kon de onderzoeker horen of de vragen en bijbehorende antwoorden goed begrepen werden. De leesbaarheid en begrijpelijkheid van de vragen werd door de onderzoeker op een 3-punts schaal gescoord (1 = slecht, 2 = neutraal, 3 = goed). Ook overige opmerkingen, vragen en suggesties vanuit de panelleden en vanuit de onderzoeker werden per vraag genoteerd. Na het invullen van de vragenlijst was er voor de panelleden ook nog de mogelijkheid om eventuele overige opmerkingen te delen met de onderzoeker.

1 Leesbaarheid en begrijpelijkheid

1.1 Leesbaarheid van de items

De vragenlijst scoort hoog op leesbaarheid. In totaal werd 89,4% van de vragen als goed leesbaar beschouwd. Dit betekent dat de panelleden deze vragen soepel voorlazen, geen moeite hadden met het uitspreken van bepaalde woorden, en geen specifieke vragen of opmerkingen hadden over de zinsopbouw. De overige 10,6% van de vragen werden redelijk leesbaar bevonden (score tussen de 2,6 en 2,9). Dit betekent dat de meeste panelleden de vraag zonder moeite voorlazen, maar dat sommige panelleden bijvoorbeeld de zin opnieuw moesten lezen, de zin niet helemaal soepel voorlazen, of moeite hadden met de zinsopbouw. In hoofdstuk 2 is te lezen om welke vragen dit gaat, wat de bijbehorende opmerkingen zijn van de respondent en/of de onderzoeker, en wat we aanraden voor verbetering.

1.2 Begrijpelijkheid van de items

Het merendeel van de vragen in de vragenlijst werd goed begrepen door de panelleden (54,1%). Dit betekent dat de vraag goed geïnterpreteerd werd zoals bedoeld bij het opstellen van de vragenlijst. Tweeënvertig procent van de vragen werd redelijk goed begrepen, dit betekent dat de vraag door de meeste panelleden werd geïnterpreteerd zoals bedoeld bij het opstellen van de vragenlijst, maar niet door iedereen (score tussen de 2,6 en 2,9). Slechts 3,5% van de vragen werd niet goed begrepen (score lager dan 2,6), wat inhoudt dat een aantal panelleden de vraag echt niet goed begreep. Dit werd afgeleid door de onderzoeker uit het hardop denken van de respondent, of door vragen die de respondent stelde aan de onderzoeker. In het volgende hoofdstuk is te lezen om welke items dit gaat, wat de bijbehorende opmerkingen zijn van de respondent en/of de onderzoeker, en wat we adviseren voor verbetering.

2 Resultaten van de cognitieve interviews

2.1 Algemene opmerkingen

Tijdens de interviews werden er regelmatig opmerkingen gemaakt door de panelleden, soms spontaan, en soms na een vraag van de onderzoeker. De belangrijkste opmerkingen en punten voor verbetering en aanpassingen worden hieronder weergegeven.

2.1.1 Vragen die niet goed gelezen of verschillend geïnterpreteerd werden

- **v12 Het zal nog lang duren voordat de gevolgen van klimaatverandering voelbaar worden.**
Bij deze vraag geven twee panelleden aan het niet te weten. Een 'weet niet' optie toevoegen kan hier overwogen worden.
- **v15b In hoeverre maakt u zich zorgen over de gevolgen van klimaatverandering voor u zelf?**
Twee panelleden geven aan dat het onduidelijk is waar ze zich zorgen om zouden kunnen maken, voor één van hen is het ook niet duidelijk om wat voor gevolgen het zou kunnen gaan. Een ander panellid geeft aan dat deze vraag op hetzelfde neerkomt als v15 (In welke mate denkt u dat klimaatverandering u persoonlijk zal schaden?). Het lijkt bij deze vraag dus niet duidelijk te zijn waar panelleden zich zorgen over kunnen maken. Hier kan een zin of voorbeeld toegevoegd worden over de mogelijke gevolgen. Daarnaast geeft een panellid geeft aan het niet te weten, hier is de toevoeging van een 'weet niet' optie ook een overweging.
- **v16 In hoeverre maakt u zich zorgen over de gevolgen van klimaatverandering voor toekomstige generaties?**
Deze vraag wordt door panelleden verschillend geïnterpreteerd. Het is niet duidelijk wat wordt bedoeld met 'toekomstige generaties'. "Gaat het over mijn eigen (klein)kinderen of over de mensheid in het algemeen?". Een ander panellid geeft aan bij deze vraag te denken aan de gevolgen voor haar eigen kinderen, maar die heeft zij niet. Weer een ander panellid denkt niet aan eigen kinderen, maar aan toekomstige generaties in het algemeen. Bij deze vraag kan een iets andere formulering worden gebruikt zodat duidelijker is wat er wordt bedoeld met 'toekomstige generaties'. (Bijvoorbeeld: "jongere generaties na ons" of "generaties die na ons leven"?).
- **v17 Denkt u dat Nederland de gevolgen van klimaatverandering zoals extreem weer gaat meemaken?**
Panelleden lopen tegen verschillende dingen aan bij deze vraag. Ten eerste wordt het door twee panelleden als een kennisvraag geïnterpreteerd die ze goed moeten beantwoorden, in plaats van wat ze zelf denken. Ten tweede is het voor twee panelleden onduidelijk wat 'extreem weer' is. "We ervaren het nu al: kans op Elfstedentocht is nu bijvoorbeeld minder, maar valt dit onder 'extreem'? Er valt veel regen, dat gebeurt nu meer dan vroeger, is dat extreem? Wanneer is het extreem? Gaat dit om een overstroming bij mij thuis? Gaat het om orkanen, dit hebben we in Nederland nooit meegemaakt." Verder geven twee panelleden aan dat er beter gevraagd kan worden 'wanneer' ze denken dat Nederlands de gevolgen [...] gaat meemaken, gezien de gegeven antwoordopties. Het advies bij deze vraag is om te

verduidelijken dat het panellid antwoord kan geven op basis van wat hij/zij denkt. Bijvoorbeeld: 'Wat denkt u? Gaat Nederland de gevolgen [...]?' . Daarnaast is het advies om voorbeelden te geven bij wat 'extreem weer' precies inhoudt, en het zou een mogelijkheid kunnen zijn om de vraagstelling aan te passen naar 'wanneer'.

2.1.2 Vragen die lastig bevonden werden

- **v20s Als mensen naar Nederland emigreren vanwege de gevolgen van klimaatverandering in hun eigen land.**

Twee panelleden geven aan dat het niet duidelijk is waar deze vraag op doelt. "Als ik "heel erg" invul, betekent het dan dat ik het erg vind dat mensen naar Nederland komen of betekent het dat ik het erg vind dat ze moeten emigreren door klimaatverandering? Vind ik het erg dat zij komen of vind ik het erg dat dit nodig is? Op welke van de twee beantwoord ik de vraag?". Deze vraag zou anders geformuleerd kunnen worden, zodat het duidelijker is wat bedoeld wordt.

- **v20t Als er spanning tussen groepen mensen in de samenleving ontstaat door klimaatverandering of maatregelen om klimaatverandering tegen te gaan.**

Twee panelleden vinden deze vraag lastig om in te vullen. Één omdat ze de vorige vraag over emigreren aan deze vraag koppelt, en dus denkt aan spanningen doordat mensen naar Nederland migreren. Een ander panellid vindt dit een moeilijke vraag omdat deze voor hem op hetzelfde neerkomt als v20v ("Als er chaos in het land ontstaat door de gevolgen van klimaatverandering."). Mogelijk kan in de zin toegevoegd worden: [...] door verschillende meningen of belangen over klimaatverandering en maatregelen [...].

- **v21m Dat mensen getroffen worden door ziekten en allergieën door toenemende temperaturen.**

Eén panellid kan geen antwoord geven op de vraag omdat ze niet weet om welke 'ziektes en allergieën' het hier gaat. Hier zou een voorbeeld gegeven kunnen worden ter verduidelijking.

- **v22 Wat vindt u dat de Nederlandse overheid moet doen als het gaat om klimaatverandering en de mogelijke gevolgen voor Nederland?**

De helft van de geïnterviewden heeft moeite met deze vraag. De antwoordopties hebben erg lange zinnen. Panelleden moeten de antwoordopties vaker lezen om te begrijpen wat er staat, of om te begrijpen wat het verschil is tussen de antwoordopties. "Ik moet de antwoordopties even opnieuw lezen. Zijn erg lange zinnen. Moet je even laten bezinken." "Moet de tekst 2 keer lezen om goed te begrijpen wat er staat. Veel tekst, misschien kan het korter." De onderzoekers merken op dat drie van de panelleden uiteindelijk een antwoord kiezen dat niet overeenkomt met hun mening. Het is duidelijk dat deze vraag moeilijk te beantwoorden is voor panelleden doordat de antwoordopties uit lange zinnen bestaan, die maar een beetje van elkaar verschillen. Het advies is om de antwoorden in te korten. Ook kan het helpen eerst wat context te geven en daarna de vraag te stellen. Bijvoorbeeld:

Sommige mensen vinden dat de Nederlandse overheid zich alleen moet richten op het aanpakken van de oorzaken van klimaatverandering. Anderen vinden dat de Nederlandse overheid zich juist alleen moet richten op het voorbereiden op de gevolgen van klimaatverandering. Ook zijn er mensen die vinden dat de Nederlandse overheid zich op beiden moet richten (in meer of mindere mate).

Wat vindt u dat de Nederlandse overheid moet doen als het gaat om klimaatverandering en de mogelijke gevolgen voor Nederland?

De Nederlandse overheid moet gericht zijn op:

1. *alleen de aanpak van oorzaken*
2. *vooral de aanpak van oorzaken, en ook een beetje op voorbereiden op gevolgen*
3. *zowel de aanpak van oorzaken als het voorbereiden op gevolgen*
4. *vooral het voorbereiden op gevolgen, en ook een beetje op de aanpak van oorzaken*
5. *alleen het voorbereiden op gevolgen*

- **extra4 Ik vind het aanvaardbaar als Nederlanders op andere plekken moeten gaan wonen en werken om beter beschermd te zijn tegen de gevolgen van klimaatverandering.**

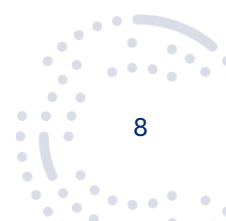
Meerdere panelleden hebben moeite met deze vraag om verschillende redenen. Een panellid weet niet hoe de vraag geïnterpreteerd moet worden: “moeten mensen nu weg, omdat ze daar niet meer kunnen werken of moeten ze ergens anders gaan wonen omdat er in de toekomst risico's zijn, ter voorbereiding?”. Een ander panellid vindt dit een moeilijke vraag omdat hij nadenkt over de gevolgen ervan: “Dat vind ik een moeilijke. Het betreft mij niet. Denk ook aan de financiële gevolgen voor mensen die hiermee te maken krijgen. Als een verandering niet tegen te houden is, dan moet je wel. Wel aanvaardbaar onder financiële tegemoetkoming.”. Eén panellid geeft aan niet te weten wat ‘aanvaardbaar’ betekent. Mogelijk zou ‘acceptabel’ of ‘te accepteren’ een alternatief kunnen zijn voor ‘aanvaardbaar’. Een andere optie is om de vraagstelling aan te passen: ‘Als het nodig is, vind ik dat we van Nederlanders kunnen vragen dat ze op andere plekken moeten gaan wonen (en werken) om beter beschermd te zijn tegen de gevolgen van klimaatverandering.’.

- **extra5 Ik vind het aanvaardbaar als de manier waarop Nederlandse huishoudens leven en wonen ingrijpend verandert voor betere bescherming tegen de gevolgen van klimaatverandering.**

Twee panelleden geven aan niet te weten wat er bedoeld wordt met ‘ingrijpend verandert’, voor een ander panellid is het niet duidelijk wat er zou kunnen veranderen. Weer een ander panellid vindt de zin over het algemeen lastig om te begrijpen. Tot slot is er bij deze vraag ook één respondent die niet weet wat ‘aanvaardbaar’ betekent. Bij deze vraag kan een korte toelichting of voorbeeld gegeven worden van een ingrijpende verandering en kan ‘aanvaardbaar’ vervangen worden door een andere term.

- **extra7 Ik vind dat Nederland ervoor moet zorgen dat toekomstige generaties niet meer risico's lopen dan nu.**

Bij deze vraag vinden twee panelleden het lastig om antwoord te geven: “Bedoelen ze hier Nederlanders (burgers) of de overheid?” en “Ik vind dat Nederland zijn uiterste best moet doen. 'ervoor moet zorgen' vind ik iets te strikt. [...] Het klinkt zo alsof het een garantie moet zijn. Daar ben ik het dan niet mee eens, maar ze moeten wel hun uiterste best doen.”. De vraagstelling kan wat aangepast worden zodat duidelijk is wie precies met ‘Nederland’ wordt bedoeld.

- **v23 Om inwoners van Nederland te beschermen tegen de mogelijke gevolgen van klimaatverandering kunnen verschillende keuzes gemaakt worden. U ziet hieronder een beschrijving van hoe deze keuzes gemaakt kunnen worden. Hoe aanvaardbaar vindt u het als de overheid op deze manier beslissingen zou nemen? Denkt u daarbij aan wat het beste is voor alle inwoners van Nederland. [Scenario].**

v24 Hieronder staat een andere beschrijving van hoe keuzes gemaakt kunnen worden. Hoe aanvaardbaar vindt u het als de overheid op deze manier beslissingen zou nemen? Denkt u daarbij aan wat het beste is voor alle inwoners van Nederland. [Scenario].

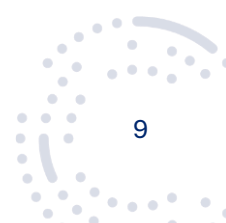
Vraag v23 en v24 worden hier samengenomen, omdat dezelfde soort opmerkingen gemaakt worden door panelleden.

- Eén panellid geeft aan: “Het blok tekst leest niet zo fijn.” Het panellid ziet graag af en toe een witregel tussendoor zodat het wat fijner leest.
- Een ander panellid geeft aan: “De tekst is veel, maar wel duidelijk”.
- Weer een ander panellid valt over een zin in de tekst (v23), het gaat over de zin ‘mensen en bedrijven zo min mogelijk veranderen in hun leven’: “Dat kan toch niet? Bedrijven kunnen niet veranderen in hun leven”.
- Bij v24 vragen twee panelleden zich af wat er dan moet veranderen, en geeft één panellid aan dat de betekenis van ‘ruimtelijke maatregel’ onduidelijk is.
- Daarnaast valt op dat een panellid aangeeft dat ze alleen denkt aan haar eigen situatie, en interpreteert deze vraag dus niet zoals zou moeten (“Denkt u daarbij aan wat het beste is voor alle inwoners van Nederland”).
- Verder komt bij v23 en v24 weer naar voren dat ‘aanvaardbaar’ het moeilijk maakt deze vragen te beantwoorden.

De onderzoekers merken op dat deze twee vragen veel tekst bevatten, waardoor panelleden soms struikelen over hun woorden, of foutjes maken tijdens het voorlezen. Een van de panelleden geeft daarbij aan dat het niet fijn is om deze vragen aan het eind van de vragenlijst te krijgen, omdat je dan al moe bent en minder geconcentreerd.

We adviseren bij deze vragen de volgende aanpassingen:

- Overwegen om deze vragen naar voren te halen, zodat men nog ‘fris’ is wanneer langere stukjes tekst moeten worden gelezen.
- De vraagtekst “Hoe aanvaardbaar ... van Nederland” verplaatsen naar onder het scenario. Op die manier wordt men na het lezen van het scenario nog eens gewezen op hoe deze vraag beantwoordt moet worden, namelijk door te denken aan wat het beste zou zijn voor alle inwoners van Nederland.
- Een aantal witregels toevoegen op logische plekken in het scenario zodat het wat prettiger leest.
- Overwegen om een aantal bewoordingen anders te formuleren: ‘mensen en bedrijven zo min mogelijk veranderen in hun leven’, ‘ruimtelijke maatregel’ en ‘aanvaardbaar’.

2.1.3 Overige opmerkingen van panelleden

- **v14a_v14c Hoe groot of klein is de bedreiging van klimaatverandering voor elk van de volgende groepen?**

Eén panellid vindt dat “als het voor Nederland geldt, het dan ook geldt als bedreiging: ook voor 'u en uw familie'.”. De eerste vraag (v14a) vindt het panellid onnodig, omdat alles wat in Nederland geldt, dan ook geldt voor haar en haar familie.

- **v18a_v18d Hoe waarschijnlijk of onwaarschijnlijk denkt u dat het is dat het volgende in 2050 vaker zal voorkomen in Nederland? Ook als u het niet zeker weet zijn we geïnteresseerd in uw mening.**

"De vragen gaan alleen over het weer, dus misschien is het fijn om dat al in de hoofdvraag te benoemen." Eén ander panellid vraagt zich af wat wordt bedoeld met 'heet' (v18a Hete zomers). “Wat is heet, heter dan nu?”.

- **v20a_v20k Verschillende mensen en organisaties hebben voorspellingen gedaan over wat er wel of niet zou kunnen gebeuren als gevolg van veranderingen in ons klimaat. Hoe erg zou u het vinden als de volgende dingen vaker zouden gebeuren in Nederland?**

Een panellid geeft aan hier ‘dijken’ als risico te missen. Een ander panellid geeft aan wel extra uitleg te willen over ‘fundering van gebouwen’ (v20g).

- **v20l_v20v Hoe erg zou u het vinden als de volgende dingen vaker zouden gebeuren in Nederland?**

Twee panelleden vragen zich af wat er bedoeld wordt met ‘chaos’ (v20v). Hier kan een voorbeeld overwogen worden. Eén panellid geeft dit ook aan bij v21v, daar kan dezelfde overweging worden gemaakt.

- **extra1 We moeten zo goed mogelijk voorbereid zijn op het veranderende klimaat en daarom moet de overheid hier meer geld aan uitgeven.**

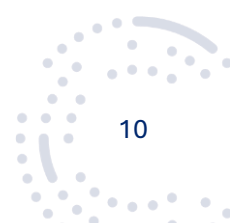
Eén panellid geeft aan dat deze vraag niet goed te beantwoorden is omdat het twee vragen in een zijn. Het panellid kiest daarom voor ‘neutraal’.

- **extra2 We moeten schade en overlast door klimaatverandering soms gewoon accepteren**

Eén panellid geeft aan dat deze vraag ingewikkeld is omdat het een dubbele vraagstelling is. Het panellid kiest daarom voor ‘neutraal’.

- **extra3 Aanpassen aan het veranderende klimaat vind ik prima, als de maatregelen voor mij niet te ingrijpend zijn.**

Het is de onderzoeker opgevallen dat één panellid deze vraag niet goed invult, doordat dit eigenlijk twee vragen in een zijn. Een ander panellid geeft aan dat het onduidelijk is welk antwoord hij moet geven. Hij is van mening dat het niet te ingrijpend moet zijn, maar weet niet of hij dan ‘eens’ of ‘oneens’ moet kiezen. Het panellid heeft daarom voor ‘neutraal’ gekozen. Bij deze vraag is het dus goed om de vraagstelling aan te passen of op te splitsen, zodat het niet twee vragen in één zijn.

Een aantal panelleden hebben opmerkingen over de antwoordcategorieën:

- **v14b Mensen in ontwikkelingslanden**
In de antwoordopties mist een panellid een optie tussen antwoordoptie 3 en 4. Van 'Niet klein/niet groot' naar 'Redelijk groot' is een te grote stap. Het panellid kon het daardoor niet goed invullen.
- **v19a_v19d Hoe erg zou u het vinden als het volgende in 2050 in Nederland vaker zal voorkomen?**
Een panellid geeft aan liever de volgende antwoordopties te hebben: Niet erg - Beetje erg - Tamelijk erg - Heel erg – Erg (ook bij v20a_v20k). Een ander panellid geeft aan dat het duidelijke antwoordopties zijn, maar zou graag een optie 'neutraal' erbij hebben.
- **v20k Als archeologische vondsten verloren gaan door droogte.**
Een panellid geeft aan het 'erg' (niet heel erg of beetje erg) te vinden. 'Tamelijk erg' vindt hij ook niet passen in zijn antwoord. Hij kan zijn antwoord dus niet terug vinden in de antwoordopties.
- **v20r Als traditionele vakantiebestemmingen minder aantrekkelijk worden door extreem weer (hoge temperaturen, extreme buien).**
"Ik ben hier neutraal in, daarom kies ik 'tamelijk erg'. Maar 'tamelijk erg' dekt niet helemaal mijn neutrale antwoord."
- **v20s Als mensen naar Nederland emigreren vanwege de gevolgen van klimaatverandering in hun eigen land.**
Een panellid kan hier geen passend antwoord vinden bij haar mening.

Een aantal panelleden vinden sommige vragen (te) veel met elkaar overeenkomen:

- **v15b In hoeverre maakt u zich zorgen over de gevolgen van klimaatverandering voor u zelf?**
Een panellid gaf aan dat deze vraag op hetzelfde neerkomt als de vorige vraag (v15 "In welke mate denkt u dat klimaatverandering u persoonlijk zal schaden?"), en moest bij deze vraag daarom lang nadenken.
- **v20b Als mensen, gebouwen of natuur getroffen worden door overstromingen van rivieren of zeeën.**
Twee panelleden vinden deze vraag erg overeenkomen met v20d ("Als mensen, gebouwen of natuur getroffen worden door wateroverlast na extreme regenbuien.").
- **v20o Als mensen psychische problemen krijgen door natuurrampen als gevolg van klimaatverandering.**
Een panellid vindt dit dezelfde vraag als v20p ("Als mensen last hebben van zorgen over de gevolgen van klimaatverandering.").

2.1.4 Vragen die onduidelijke termen bevatten

Panelleden geven tijdens de cognitieve interviews aan wanneer een term voor hen onduidelijk is, of als ze niet weten wat een bepaalde term betekent. Bij de volgende vragen had een panellid een vraag of opmerking:

- **v5 De voornaamste oorzaak van klimaatverandering is menselijk handelen.**
Een panellid geeft aan dat het vaag is wat 'menselijk handelen' betekent.
- **v7 Klimaatverandering zal serieuze negatieve gevolgen teweegbrengen.**
Een panellid zegt: "teweegbrengen' is een moeilijk woord."
- **v9 Mijn lokale omgeving zal beïnvloed worden door klimaatverandering.**

Een panellid zegt: “Wat is mijn ‘lokale omgeving’? Moet ik even over nadenken.”.

- **v12 Het zal nog lang duren voordat de gevolgen van klimaatverandering voelbaar worden.**
Het is voor een panellid onduidelijk wat er met ‘lang’ wordt bedoeld.
- **v14a_v14c Hoe groot of klein is de bedreiging van klimaatverandering voor elk van de volgende groepen?**
Een panellid zegt: “Wat wordt er met ‘bedreiging’ bedoeld? Gaat dit over de gevolgen van klimaatverandering of over de bedreiging op je leven?”.
- **v14a U en uw familie**
Een panellid moet lang nadenken omdat het onduidelijk is wat wordt bedoeld met ‘klimaatbedreiging’: “Klimaatbedreiging is voor iedereen een bedreiging. Maar over welke bedreiging gaat het? Stijging van water, verwarming, natuurbranden, luchtvervuiling, te veel of te weinig water?”.
- **v15 In welke mate denkt u dat klimaatverandering u persoonlijk zal schaden?**
“Wat wordt er bedoeld met ‘schaden’? [...] Iedereen lijkt wel te weten wat schade van klimaatverandering is, maar er zijn zoveel voorbeelden en de ernst is telkens anders [...]. Iedereen zal het anders interpreteren, iedereen heeft een andere graadmeter.”.
- **v19c Zware regen- of hagelbuien**
Een panellid heeft moeite deze vraag te beantwoorden: “Dat ligt eraan of het periodiek of vaak voorkomt.”.
- **v20b Als mensen, gebouwen of natuur getroffen worden door overstromingen van rivieren of zeeën.**
Een panellid kent het meervoud van zee niet, en begrijpt daardoor het woord ‘zeeën’ niet.
- **v20h Als schepen minder lading kunnen vervoeren en locaties niet kunnen bereiken door droogte.**
Het is voor één panellid onduidelijk over wat voor ‘lading’ het gaat, ze zou hier graag verduidelijking voor willen krijgen. Het panellid geeft aan dat de mate van ernst voor haar namelijk erg afhangt van wat voor soort lading het is.
- **v20o Als mensen psychische problemen krijgen door natuurrampen als gevolg van klimaatverandering.**
Een panellid vindt ‘mensen’ niet duidelijk: “Gaat het om mensen in het algemeen of mensen in de gebieden van de klimaatverandering?”.
- **v21l Dat historische gebouwen en landschappen verloren gaan door droogte of een stijgende zeespiegel.**
“Wat wordt in deze vraag precies bedoeld? Vaker dan nu? Hoeveel gebouwen gaan verloren? Nu bijvoorbeeld 0. Als het om de kans gaat dat het er in 2050 dan één is, dan acht ik het zeker mogelijk.”
- **v21o Dat mensen psychische problemen krijgen door natuurrampen als gevolg van klimaatverandering. En v21p Dat mensen last hebben van zorgen over de gevolgen van klimaatverandering.**
Deze vragen zijn voor één respondent lastig te beantwoorden omdat niet duidelijk is wie wordt bedoeld met ‘mensen’: “Bij mensen in het algemeen of mensen die in een gebied wonen waar dit meer aan de hand is? In Nederland is dit minder waarschijnlijk. ‘Mensen’ is een ruim begrip, afhankelijk van waar ze wonen.”.

2.1.5 Invulplezier en invulervaring

De ervaringen van panelleden waren erg verschillend. Zo waren er panelleden die zonder moeite snel door de vragenlijst gingen, en waren er panelleden die lang moesten nadenken bij meerdere vragen. Zo zijn bij drie interviews een paar vragen overgeslagen omdat het interview anders te lang duurde. Een van de onderzoekers geeft verder aan dat dit een lastige vragenlijst was voor een aantal panelleden, omdat ze zelf geen duidelijke mening hadden over het onderwerp.

Panelleden hadden aan het eind van de cognitieve interviews de mogelijkheid om overige opmerkingen te geven over de vragenlijst. De volgende opmerkingen zijn hier gemaakt:

“Over het algemeen vond ik het een duidelijke vragenlijst, er waren maar een paar dingen waar ik bij moest nadenken of die ik extra moest lezen. Het voelde niet te lang. Het voelde korter dan de tijd die we daadwerkelijk eraan hebben besteed. De vragen waren duidelijk, het lettertype van de laatste twee teksten was prettig. Leuk om zo in te vullen.”

Een panellid gaf aan al heel lang vragenlijsten in te vullen voor het LISS panel, en dat deze vragenlijst voor haar gevoel uit veel tekst bestond. Verder gaf ze aan dat die "lappen tekst" aan het eind van de vragenlijst (v23 en v24) niet handig geplaatst zijn. Zouden deze teksten meer aan het begin staan, zou het fijner zijn en beter te begrijpen. Aan het einde van de vragenlijst is het niet handig omdat ze dan al moe is.

"Goed dat jullie dit doen. De lengte van de vragenlijst was niet te lang."

“Zeer interessant”

CHECKLIST

Projecttitel	Perspectief burgers op klimaatrisico's	Methode	3 groepen f2f (105 minuten), 7 – 8 deelnemers per groep
Datum	5 november 2024	Projectnummer	2024213
Locatie	MARE,	Versie	03

Onderzoeksdoelstellingen:

- Inzicht verkrijgen in de beleving van klimaatrisico's onder burgers.
- Kennis, attitudes en betrokkenheid bij het centrale onderwerp nagaan, alsook argumenten en bewoordingen die burgers gebruiken.
- Input krijgen voor de vragenlijst van het kwantitatieve onderzoek, zodat deze zo optimaal mogelijk aansluit bij de belevingswereld van burgers.

Output onderzoek: opnames en transcripten van de groepsgesprekken

Stimulusmateriaal: korte uitleg van klimaatdreigingen

Deze checklist fungeert als een flexibele gespreksrichtlijn. De volgorde en de formulering van de te stellen vragen zijn afhankelijk van de respondenten en het verloop van de gesprekken.

Tijdens het meekijken bij dit onderzoek is het wettelijk niet toegestaan om eigen opnames, foto's of andere registraties van respondenten te maken.

00.00	10 minuten	Introductie
-------	------------	--------------------

- Welkom, uitleg onderzoekssituatie
- Opdrachtgever: Planbureau voor de Leefomgeving, onafhankelijk wetenschappelijk instituut dat de overheid adviseert over vraagstukken die onder andere te maken hebben met het thema van vandaag: hoe kijken mensen naar klimaatrisico's in Nederland en de gevolgen daarvan.
- Spelregels:
 - Het gaat om meningen, dat betekent dat er geen goede of foute antwoorden zijn. Verzoek om vrijuit te spreken. Het is een groepsgesprek, dus reageer op elkaar, laat elkaar uitspreken, wees respectvol ten opzichte van elkaar; verschillende meningen hebben mag.
 - Verzoek om mobiele telefoons uit te zetten.
 - Opname, meekijken en anonimiteitwaarborg.
- We beginnen met kennismakingsronde: naam, leeftijd, bezigheden, gezinssituatie, woonplaats

00.10	35 min.	Verkenning klimaatrisico's spontaan
-------	---------	--

Doel: welke klimaatrisico's en gevolgen ervan benoemen deelnemers spontaan

Individueel vragen beantwoorden (10 min.)

- *Introductie onderwerp aan de hand van Pinpointvragen:*
- Ik zou graag om het gesprek te beginnen een indruk willen krijgen hoe jullie kijken naar een aantal zaken en heb hier twee vragen over. De antwoorden kun je invullen aan de hand van Pinpoint [INT.: aan de hand van een online tool (Pinpoint) kunnen mensen het antwoord op de vragen noteren. Vervolgens krijgen ze scores te zien van alle gezamenlijke reacties. Daar praten we over door.]

PinPoint vragen (eerst individueel beantwoorden, dan plenair bespreken)

1. Waar denk je aan als het gaat om klimaatverandering en de mogelijke gevolgen ervan voor inwoners van Nederland? Type je eerste gedachten, wat dit bij je oproept. Doe dat met een paar steekwoorden.

.....
.....

2. Welk gevoel roept dit onderwerp bij je op?

Plenaire bespreking (25 min.)

INT. toont de wordcloud op het scherm en bespreekt de antwoorden plenair.

- Waarom denken jullie hieraan, waardoor komt dat (wordt dat ingegeven)
- Waarom roept dit onderwerp dit gevoel bij jullie op

INT.: check of mensen dreigingen of gevolgen benoemen. Ga anders na:

- *Welke gevolgen/ problemen (waarom probleem, voor wie/ wat, op welke manier)*

Context

- In hoeverre zijn jullie bezig met dit thema
 - Op wat voor manier
- In hoeverre merk je al iets van klimaatverandering?
 - Of de gevolgen ervan
- **Kennis:** Wat weten jullie van de mogelijke gevolgen van klimaatverandering voor Nederland
 - Hoe te weten gekomen
- **Houding:** in hoeverre is dit een belangrijk onderwerp
 - Zo ja, waar komt dat door
 - Zo nee, waarom niet

Indien thema's al aan bod gekomen nu dieper verkennen.

INT.: kiest een of twee klimaatdreigingen uit, afhankelijk van het gemak van spontane reacties van deelnemers en beschikbare tijd

- Jullie hebben al een aantal mogelijke gevolgen benoemd van klimaatverandering voor Nederland. Bij voorbeeld dat jullie ervaren dat het Zijn er nog andere zaken waar jullie aan denken?
- Denken jullie bij de gevolgen van klimaatverandering ook aan andere zaken?
 - B.v. dat (experts geven aan dat) we vaker te maken kunnen krijgen met droogte?
 - Wat zijn de belangrijkste problemen die kunnen ontstaan door droogte in Nederland
 - Waarom is dat een probleem, voor wie/wat, op welke manier
 - B.v. dat (experts geven aan dat) het steeds warmer kan worden en ook extremer zoals hittegolven?
 - Wat zijn de belangrijkste problemen die kunnen ontstaan door temperatuurstijging in Nederland
 - Waarom is dat een probleem, voor wie/wat, op welke manier
 - B.v. dat (experts zeggen dat) het vaker en harder kan gaan regenen?
 - Wat zijn de belangrijkste problemen die kunnen ontstaan als er meer neerslag valt in Nederland
 - Waarom is dat een probleem, voor wie/wat, op welke manier
 - B.v. dat (experts zeggen dat) de zeespiegel stijgt?
 - Wat zijn de belangrijkste problemen die kunnen ontstaan wanneer de zeespiegel stijgt?
 - Waarom is dat een probleem, voor wie/wat, op welke manier

0.45	35 min.	Inschatting waarschijnlijkheid en impact klimaatrisico's
------	---------	---

Doel: Inzicht in hoe deelnemers de waarschijnlijkheid en impact beoordelen van de door hen naar voren gebrachte problemen/risico's

- We hebben het inmiddels een tijdje met elkaar over de mogelijke gevolgen van klimaatverandering voor de inwoners van Nederland in de toekomst. Ik wil graag een indruk krijgen hoe jullie kijken naar problemen die dit met zich meebrengt. Wat zien jullie als belangrijkste problemen of risico's als gevolg van klimaatverandering? Zouden jullie dit willen noteren op deze post-its? Gebruik per probleem of risico 1 post-it. Dan bespreken we dit zo met elkaar. En ga uit van een maximum van 3), zodat je echt de voor jou belangrijkste noteert.

Int. bespreekt de antwoorden plenair.

- Wat hebben jullie genoteerd? Plak deze even op de flipovers.
- *INT.: vraagt toelichting – voor zover onduidelijk - wat mensen met de genoteerde risico's bedoelen.*
- We zien nu een hele variëteit aan problemen en risico's. In hoeverre kunnen we deze groeperen? Welke horen bij elkaar volgens jullie en welke staan op zichzelf?
INT. hangt post-its bij elkaar op basis van input uit de groep

- En als jullie deze groepjes van problemen/risico's nou eens indelen op:
 - hoe groot de kans is dat dit gaat gebeuren
 - hoe erg of ingrijpend het is als dit gaat gebeuren.

Hoe komt de indeling er dan uit te zien?

INT. Toont een simpele grid en deelt groepjes post-its in op een schaal van kans (heel groot tot heel klein) en schaal van impact (heel erg, ingrijpende gevolgen tot helemaal niet erg)

- Wat maakt nou dat (*INT.: noem cluster of op zichzelf staand onderwerp*) een kans heeft om te gebeuren, waar zit 'm dat in, waardoor wordt dat ingegeven/ komt dat?
 - Kunnen jullie er voorbeelden van geven?
- En hoe erg of ingrijpend is het als dit gebeurt? Waardoor wordt dat ingegeven/ komt dat?
 - Hebben jullie hier voorbeelden van?

0.80	20 min.	Perspectief op klimaatadaptatiebeleid
------	---------	--

Doel: inzicht verkrijgen in de ideeën van mensen over de omgang met de risico's

- Hoe moeten we als samenleving omgaan met deze risico's die jullie hebben benoemd?
- Wat kunnen burgers zelf doen om met deze risico's om te gaan?
- Wat verwachten jullie van de rijksoverheid en de gemeente?
- Dit zijn voorbeelden van maatregelen die de overheid zou kunnen nemen of stimuleren. Als je denkt aan wat het beste is voor iedereen, lijken deze keuzes jou dan wel of niet goed en waarom?
 - Kans op overstromingen verminderen door dijken verhogen OF door rivieren meer ruimte geven?
 - Hitte tegengaan door air conditioning in woningen OF door meer groen en water in stedelijk gebied?
 - Water aanvoeren naar droge landbouwgebieden OF gewassen laten groeien die beter tegen droogte kunnen?
 - Minder water gebruiken in droge perioden OF meer grondwater winnen?

01.00	5 min.	Afronding
-------	--------	------------------

- Welk advies willen jullie de overheid meegeven als het gaat om het omgaan met de klimaatrisico's in Nederland?
- *Vragen/ opmerkingen van respondenten/ opdrachtgever*